

Rabobank

Islamitisch financieren: geen vergoeding?

Islamitisch financieren staat vooral bekend om het verbod op rente. Betekent dit dat spaartegoeden niet kunnen worden beloond en er geen vergoeding hoeft te worden betaald voor leningen? Of is islamitisch financieren niets anders dan dat financiële instellingen gebruik maken van andersoortige constructies die in overeenstemming zijn met de islamitische wet- en regelgeving, maar dezelfde functie hebben als die van conventionele financiële instellingen? Is het renteverbod het enige onderscheidende kenmerk ten opzichte van het conventioneel financieren? Dit Themabericht beschrijft wat islamitisch financieren inhoudt en (kort) hoe het zich heeft ontwikkeld.

Wat is islamitisch financieren?

Binnen het conventioneel financieren is het uitgangspunt dat een kredietverstrekker (bijvoorbeeld een bank) een vooraf afgesproken financiële vergoeding ontvangt van de geldnemer voor het ter beschikking stellen van geld (rente). Risico's worden binnen dit systeem zoveel mogelijk verzekerd of overgedragen. Het islamitisch financieren is echter gebaseerd op andere beginselen, die voortvloeien uit de islamitische wet- en regelgeving (Sharia). Het is een financieringssysteem dat is ontstaan uit een andere visie op 'geldhandel' dan de conventionele. Zo mag geld niet worden behandeld als een verhandelbaar goed. Het belangrijkste uitgangspunt van de Sharia dat in acht wordt genomen binnen het islamitisch financieren is *rechtvaardigheid* in sociale¹ en vooral economische zin. Zo dienen risico's en winsten te worden verdeeld. De voornaamste principes uit de Sharia die de basis vormen van het islamitisch financieren zijn:

¹ Een voorbeeld van rechtvaardigheid in de sociale zin is dat de Sharia mensen aanspoort om uitstel te geven aan een schuldenaar die in moeilijkheden verkeert en het nog beter wordt geacht wanneer de schuld wordt kwijtgescholden.

Renteverbod versus handel en risicodeling

Het meest bekende beginsel is het verbod op rente (*riba*).² Binnen de islamitische wet is het geven en nemen van rente verboden en wordt dit gezien als een van de grote zonden. Het verbod heeft onder andere als doel om de minder bedeeden in de samenleving te beschermen tegen uitbuiting. Daarnaast streeft het rechtvaardigheid en eerlijkheid in handel na. Investeerders en arbeiders worden door dit verbod aangemoedigd om hun rijkdommen gezamenlijk te investeren in 'joint ventures' in plaats van het uit te lenen om daar winst mee te maken (Saleh 1992). Handel wordt binnen de Sharia als de legitieme manier beschouwd om geld te verdienen en tegenover het verbod op rente geplaatst. Het ideale model binnen het islamitisch financieren is daarom dat de geldverstrekker deelt in het ondernemersrisico. Op grond hiervan zijn verschillende financieringsconstructies ontwikkeld (zie verderop). In het conventionele financiële systeem wordt een verschil gemaakt tussen acceptabele rente en woekerrente. Volgens nagenoeg alle islamitische geleerden wordt dit verschil binnen de islamitische wet niet gemaakt en is geen enkel rentetarief toegestaan (Talal 2007, El-Gamal 2003). Geld wordt gezien als hulpmiddel zonder intrinsieke waarde, dat niet mag worden verhandeld (Saeed 1996). Er mag dus geen geld over geld worden gevraagd. Het renteverbod speelt overigens niet alleen een rol binnen de moslimgemeenschap, maar ook binnen de joodse en tot aan de zestiende eeuw binnen de christelijke gemeenschap.³

² Rente en *riba* kunnen niet één op één worden vertaald, maar de termen worden vanwege de beperkte ruimte in dit artikel door elkaar gebruikt. Niet alle vormen van *ribā* vallen namelijk onder de definitie van de huidige westerse interest, aangezien er verschillende vormen van *riba* bestaan. Daarnaast is verkoop met, onder bepaalde voorwaarden, een winstverhoging voor de uitstel van betaling niet onislamitisch. De toename zou kunnen worden geïnterpreteerd als westerse interest, maar valt niet onder het *ribaverbod* (zie voor meer informatie Talal 2007).

³ Voor meer informatie zie o.a.: Visser 2009.

Verbod op gokken en onnodig risico

Wat minder bekend zijn de verboden op gokken (maysir) en het nemen van onnodig risico of vermijdbare onzekerheid (gharar). Gokken wordt net als rente binnen het islamitisch recht beschouwd als een van de grote zonden. Uit dit verbod vloeit onder andere voort dat het verboden is te speculeren. De voorwaarde bij het tweede verbod is dat het object en de prijs van een transactie duidelijk omschreven dienen te zijn (El-Gamal 2001, Visser 2009). Binnen het conventioneel financieren komt *gharar* veelvuldig voor, voornamelijk in derivaten en het verzekeringswezen. Binnen het traditioneel verzekeren wordt premie betaald voor tegenprestaties die niet vaststaan. Om ervoor te zorgen dat moslims zich binnen de regels van de islam kunnen verzekeren is er een islamitische verzekeringsvorm ontwikkeld (*takaful*). *Takaful* is gebaseerd op broederschap, solidariteit en onderlinge coöperatie. Het kan worden omschreven als een pact tussen een groep mensen, participanten, die elkaar wederzijds garanderen tegen verliezen of schade die ieder van hen kan overkomen. De bijdragen aan het *takaful*fonds bestaan niet uit premies, zoals bij een conventionele verzekering, maar uit vrijwillige bijdragen (El-Gamal 2006).

Islamitische onwettige zaken

Het is verder niet toegestaan om te investeren in volgens de islam verwerpelijke zaken, zoals varkensvlees, alcohol, gokken en prostitutie. Dus ook niet in bedrijven die in zaken handelen die in strijd zijn met de Sharia, zoals conventionele financiële instellingen (Visser 2009).

Islamitisch contractrecht

Islamitische financiële transacties mogen niet in strijd zijn met het islamitisch contractrecht. Binnen dit recht zijn onder andere condities opgenomen voor de rechtsgeldigheid en de inhoud van een contract. De belangrijkste primaire voorwaarden voor de inhoud van het contract zijn: 1) het voorwerp van het contract moet toegestaan zijn binnen de Sharia; 2) het object waar het om gaat, moet goed gedefini-

eerd zijn en er mag geen sprake zijn van *gharar*; 3) het object moet bestaan;⁴ 4) binnen een contract mag slechts één transactie plaatsvinden (Thomas et al. 2005, Visser 2009).

Verplichte Shariaraad

Hoe weet een consument of de producten die een islamitische financiële instelling aanbiedt wel daadwerkelijk aan de regels voldoen? Wie controleert dit? Elke instelling die islamitische financiële producten aanbiedt, dient een zogeheten Shariaraad te hebben. Deze heeft een toezichthoudende en adviserende rol. Hij moet erop toezien dat alle activiteiten volgens de islamitische wet- en regelgeving verlopen en zijn advies is bindend. Een dergelijke raad moet bestaan uit minstens drie gespecialiseerde moslimgeleerden en het aantal leden dient altijd oneven te zijn, omdat over kwesties moet kunnen worden gestemd.

Aparte entiteit

Financieren volgens bovengenoemde principes wordt niet alleen aangeboden door islamitische financiële instellingen, maar ook door conventionele. Hoe kan een conventionele financiële instelling islamitische financiële producten aanbieden zonder de menging met rente of andere islamitische verboden zaken? De oplossing die hiervoor is bedacht, is dat er een aparte rechtspersoon opgericht dient te worden, een zogenaamde *Islamic window*. Deze aparte entiteit moet in hoge mate onafhankelijk opereren van de moederbank en zich uitsluitend richten op het islamitisch financieren. Hieruit volgt dat niet alleen de geldlening in de laatste schakel, maar de volledige geldstroom moet voldoen aan de richtlijnen van de Sharia.

⁴ Met uitzondering van een aantal contractsoorten, zoals *bay' salam*: verkoop waarbij de prijs van tevoren wordt betaald en de levering wordt uitgesteld tot een bepaalde datum in de toekomst. Het is hierbij onduidelijk of het verkoopobject, zoals oogst, in de toekomst wel zal bestaan. Deze contractsoort werd al tijdens het begin van de islam vanwege het publieke belang (*maslaha*) ervan toegestaan. De landbouwsector zou er bijvoorbeeld enorm onder lijden als deze vorm van koperskrediet niet toegestaan zou zijn.

Islamitische financieringsconstructies

Met inachtneming van de voornoemde principes en verboden zijn er in de loop der tijd verschillende constructies ontwikkeld voor de structurering van islamitische financiële producten. Deze vormen zijn, op een aantal uitzonderingen na, in te delen in drie hoofdgroepen (Iqbal & Llewellyn 2002), namelijk methodes gebaseerd op:

1) *winstdeling of winst- en verliesdeling (profit-and-loss sharing)*

Deze contracten zijn te classificeren als vennootschappen of partnerschappen. Dit zijn de zogenaamde *musharaka*- en *mudharaba*-structuren. Deze vormen worden als de ideale constructies gezien binnen het islamitisch financieren. Desondanks worden ze in de praktijk veel minder toegepast dan de andere vormen. De reden hiervoor is dat er grotere risico's aan kleven. Daarnaast zijn sommige financieringen, zoals consumentenkrediet, niet geschikt voor deze constructies;

2) *een vaste winstopslag (mark-up)*

Dit zijn de zogenaamde ruil- of opslagcontracten (*murabaha*). Binnen deze contracten vindt een werkelijke verkoop van goederen plaats, in plaats van dat geld wordt uitgewisseld voor een rentedragende schuld. De financier koopt het goed dat de consument wil aanschaffen en verkoopt het door aan de consument met een winstopslag;

3) *Leasing of huur*

Deze vormen zijn in grote mate te vergelijken met het conventionele concept van operationele lease (*ijara*) en financial lease (huurkoop) (*ijara wa-qtina*).

Alle voorkomende islamitische financieringsvormen zijn op een bepaalde wijze *asset-backed*: er moet sprake zijn van een onderliggend goed. Geld zelf is immers niet verhandelbaar. Met al deze constructies heeft een financiële instelling over het algemeen, net als bij conventionele financiële constructies, als doel om winst te maken. Alleen is het grote verschil dat dit dan binnen de grenzen van de islamitische voorschriften dient te gebeuren. De ver-

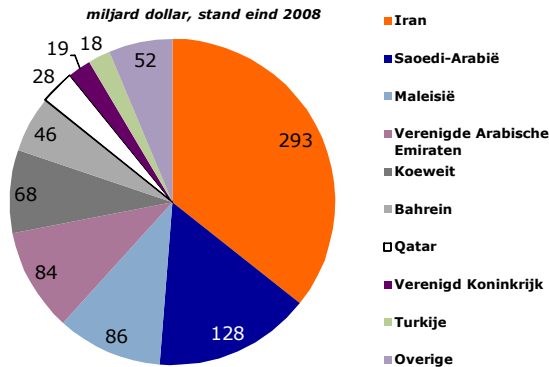
schillende structuren worden toegepast binnen de hele islamitische financiële markt, maar de manier waarop kan per instelling en per regio verschillen. De financieringsvormen die binnen het islamitisch financieren worden aangeboden zijn nog volop in ontwikkeling en veel zaken zijn nog niet uitgekristalliseerd. De islamitische financiële markt staat nog voor allerlei uitdagingen. Een volgend Themabericht zal hier nader aandacht aan besteden.

De opkomst en snelle ontwikkeling van de islamitische financiële markt

De theorie van het islamitisch financieren zoals we het in deze tijd kennen, is ontstaan aan het begin van de twintigste eeuw. Het werd als alternatief geponeerd voor het op rente gebaseerde Westerse bankensysteem dat, als gevolg van de kolonisatie door het Westen, zijn intrede had gedaan in moslimlanden (Saeed 1996, Visser 2009). De islamitische financiële markt heeft zich pas een aantal decennia later daadwerkelijk ontwikkeld. Islamitisch financieren is momenteel een van de snelst groeiende segmenten binnen de financiële sector (Standard & Poor's 2010). Sinds de vestiging van de eerste islamitische banken rond 1970 heeft de markt zich in de afgelopen decennia in een snel tempo ontwikkeld. Ondanks dat de markt slechts circa 1% van de totale wereldwijde activa omvat, kent het sinds 2000 een jaarlijkse groei van tussen de 15% en 30% (Rung et al. 2011, el Qorchi 2005). De sector lijkt minder hard geraakt door de financiële crisis dan de rest van de financiële markt (Standard & Poor's 2010, Alasrag 2010). Door onder andere de aanwezigheid van een aanzienlijke moslimpopulatie en daarmee de vraag naar islamitische financiële producten heeft het islamitisch financieren zich niet alleen ontwikkeld in moslimlanden, maar ook in Westerse landen, zoals het Verenigd Koninkrijk (VK) en de Verenigde Staten (VS). Frankrijk is op dit moment aan het bezien of (en eventueel welke) wetswijzigingen moeten worden doorgevoerd om het islamitisch financieren daar mogelijk te maken. Verschillende andere Europese landen, zoals

Malta en Italië, tonen interesse in deze markt (Standard & Poor's 2010).

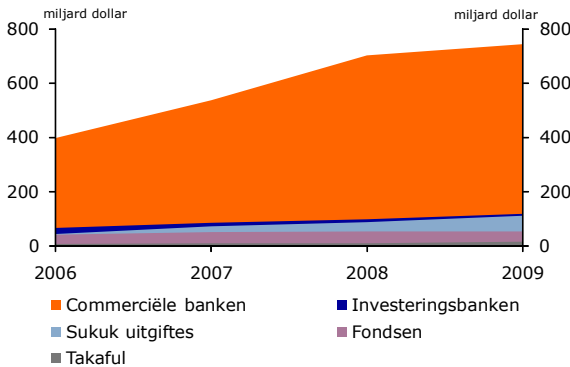
Figuur 1: Geografische verdeling islamitisch financieren

Bron: The Banker

De huidige islamitische financiële markt bestaat voor het grootste deel uit islamitisch bankieren. Daarnaast uit islamitische fondsen, verzekeren (*takaful*), investeringsbanken en investeringscertificaten (*sukuk*) (zie figuur 2).

Figuur 2: Wereldwijde activa islamitisch financieren

Bron: Islamic Finance 2010, IFSL Research.

Conclusie

Het islamitisch financieren kenmerkt zich niet alleen door het renteverbod, maar is een vorm van financieren die is gebaseerd op meer principes die voortvloeien uit de islamitische wetten en regelgeving. Aan de hand van deze beginzelen zijn diverse constructies ontwikkeld voor de structureren van islamitische financiële producten. Vergoedingen zijn binnen dit systeem wel degelijk toegestaan, zolang het in overeenstemming met de Sharia gebeurt. Islamitische financiële transacties dienen asset-backed te

zijn en richten zich voornamelijk op risicodeling. Dit alles in tegenstelling tot het conventioneel financieren, dat rente hanteert en voornamelijk is gebaseerd op schuldrelaties en op risicominimalisatie en -overdracht. De islamitische financiële markt is een nog vrij jonge nichemarkt. Zij is een aantal decennia geleden opgekomen en heeft zich vrij snel ontwikkeld. Er moeten echter nog wel allerlei zaken worden uitgekristalliseerd, alvorens er kan worden gesproken van een volgroeide markt. Een volgend Themabericht gaat hier verder op in.

augustus 2011

Rachida Talal-Azimi (030 – 21 34021)

R.Talal@rn.rabobank.nl

www.rabobank.com/kennisbank

Literatuurlijst

Alasrag, H. (2010) "Global Financial crisis and Islamic finance", *MPRA Paper 22167*. Munich: University Library of Munich.

Gamal, M. A. El (2001) *An Economic Explication of the Prohibition of Gharar in Classical Jurisprudence*. Harvard University Center for Middle-Eastern.

Gamal, M. A. El (2003) *"Interest" and the Paradox of Contemporary Islamic Law and Finance*. Houston: Rice University.

Gamal, M. A. (2006) *Islamic Finance: Law, Economics and Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.

Iqbal, M. & Llewellyn, D.T. "Introduction", M.

Iqbal, M. & Llewellyn, D.T. (red.) (2002) *Islamic Banking and Finance: New Perspectives on Profit-sharing and Risk*. Cheltenham (etc.): Elgar.

Qorchi, M. el "Islamic finance gears up." *Finance and Development - A quarterly magazine of the IMF*, december 2005, vol. 42, nr. 4

Rung, G. etc. (2011) *Islamic Finance: Building 150 financial institutions by 2020*, Oliver Wyman.

Saeed, A. (1996) *Islamic banking and interest: a study of the prohibition of riba and its contemporary interpretation*. Leiden: Brill.

Saleh, N.A. (1992) *Unlawful Gain and Legitimate Profit in Islamic Law: Riba, Gharar and Islamic Banking*. London: Graham & Trotman.

Standard & Poor's, *Islamic Finance outlook 2010*.

Talal, R. (2007) *Het ribāverbod in de moderne periode: "riba versus rente?"*, bachelorscriptie. Nijmegen: Radboud Universiteit.

Thomas, A & Cox, S. & Kraty, B. (2005) *Structuring Islamic Finance Transactions*. London: Euromoney Books.

Visser, H. (2009) *Islamic Finance: Principles and Practice*. Cheltenham: Edward Elgar.